

hyvin haastavassa tehtävässään kavaa erilaisten tekstikonventioiden joukosta myös vääroppisuudesta syytettyjen yksilöiden, niin sanottujen tavallisten ihmisten omia ääniä, valintoja ja tekoja. Paavo Alajan artikkeli ”Kan inthet sacrament efterlåtas” olisi hyötynyt tiukemmas- ta kysymyksenasettelusta. Nyt pelk- kä tilattomien kontrollin tarkaste- lu kahden vuosikymmenen aikana Ahvenenmaalla (1640 ja 1650) an- taa kirjoittajalle liikaa mahdollisuuksia käsitellä sinänsä hyvin kiinnos- tavia tapauksia. Käsittely on laveaa, mutta lukija menettää tekstin fokuk- sen useamman kerran ja joutuu te- kemään töitä löytääkseen kirjoitta- jan ansiokkaat analyysit ja niistä teh- dyt johtopäätökset.

Kolmas luku, ”Yksilö ihanteiden peilinä”, miellytti kenties eniten se- kä tieteellisen tasaisuutensa että lu- ettavuutensa ansiosta. Luku on na- pakka, artikkeleissa onnistutaan py- symään asiassa, vaikka joku onkin lähes liian pitkä. Artikkelissa ”Muu- rin takana: yksilö birgittalaisluosta- rissa myöhäiskeskiajalla” Leena En- qvist onnistuu ihailtavalla tavalalla suomentamaan yhteisön ihanteita ja yhteisöllisiä tavoitteita kuvaavat lähteet niin että ne kertovat yksilön roolista birgittalaisyhteisössä. Sama- ten Esko M. Laine pitäytyy napakas- ti aiheessaan liittyen suomalaissyntyisten herrhutilaisten hengellisiin autobiografioihin 1700-luvulla. Lai- neen teksti on arvokas perustutki- mus tähän teemaan. Minna Ahok- kaan artikkeli ”Yksilö ja lukemisen historia 1700-luvulla” on laaja ja mo- nipolvinen. Ahokas onnistuu käsit- telemään teemaansa lukijaystäväl- lisesti ja antamaan perustiedot kai- kille aiheesta kiinnostuneille. Ylei- syydessään teksti tosin jää paikoin hieman liiankin deskriptiiviselle ta- solle. Jenni Krapun teksti ”Kenen ta- rina kerrotaan ja miksi” on mainio artikkeli, jossa erityisesti käsiteana- lyyysiin liittyvät pohdinnat ovat an- toisat. Artikkelit toimii oivallisena lo- petuksena koko teokselle muodos- taen kauniin kaaren kirjan johdan-

non, Sepon tekstin ja kirjan viimeis- ten sivujen ylle.

Kirjaa voi lämpimästi suositel- la oppikirjaksi ja kenelle tahansa ai- hepiiristä kiinnostuneelle. Artikkelit on pyritty kirjoittamaan ja toimitta- maan niin, että ne olisivat tutkimuk- sellisia ja samalla yleisesti ymmär- rettäviä. Pääsääntöisesti tässä on onnistuttu varsin hyvin. Selkeydes- sä olisi todennäköisesti saavutettu vielä paljon, jos toimittajat olisivat saaneet suurimman osan kirjoitta- jista pysymään selkeästi lyhyemmis- sä teksteissä ja vaatineet tiukempaa kysymyksenasettelua jokaisen artik- kelin alussa. Jonkin verran artikke- leissa oli tiettyä tutkimusprosessin keskeneräisyyden tuntua, kun teo- reettinen ja empiirinen pohdinta lokeroituvat omiksi osa-alueikseen. Teemana yksilön ja yhteisön suhde ja historian marginaaleihin helpos- ti unohtuvat ihmiset on aina ajan- kohtainen. On hyvä, että keskuste- lua näistä kysymyksistä käydään sel- laisissa teoksissa kuin *Suurmiehistä rahvaannaisiin* eli myös siten, että historiatiedon tuottamisen proses- sit voivat avautua laajemmalle suo- menkieliselle yleisölle kuin pelkäs- tään ammattitutkijoille.

MARIKA RÄSÄNEN
FIL. TRI, POITIERS

**IRENE DINGEL & VOLKER
LEPPIN (HRSG.)**
Reformatorenlexikon.
**Darmstadt: Lambert
Schneider 2014. 304 s.**

Edellisen reformaattorien elämä- kerraston julkaisi Robert Stuppe- rich Lutherin 500-vuotisjuhlan jälki- mainingeissa vuonna 1984 (arvioitu *Teologisessa Aikakauskirjassa* 1985). Stupperich oli kerännyt kirjaan etu- päässä erilaisista hakuteoksista pe- rustiedot kaikkiaan 292 reformaat- torista. Mainzin Leibniz-instituutin johtaja Irene Dingel ja Tübingenin

professori Volker Leppin liittyvät toi- mittamassaan teoksessa edeltäjään siinä, että he ovat valinneet saman kansikuvan, nimittäin Lucas Cranach nuoremman maalauksen, joka esit- tää Lutheria työtovereineen. Taitei- lija on liittännyt joukkoon myös Eras- mus Rotterdamilaisen, aikansa mer- kittävimmän Uuden testamentin tutkijan. Tähän yhtäläisyydet loppu- vatkin, sillä tuore kirja esittelee aino- astaan 41 reformaattoria. Kirjoittajia on 34, useimmat heistä saksalaisia ja sveitsiläisiä. Anglosaksista kielialue- ta edustaa kuusi kirjoittajaa.

Useimmat uuden valikoiman henkilöistä löytyvät myös Stuppe- richin teoksesta. Uusia ovat ensi- si edeltäjän reformaation lehtolap- sina hylkäämät radikaalit Balthasar Hubmaier, Thomas Müntzer, Kas- par Schwenckfeld, Menno Simons sekä veljekset Lelio ja Fausto Sozzi- ni. Stupperich ei myöskään notee- rannut Guy de Brèsiä eikä William Tyndalea. Ruhtinaat – myös teologi- sesti oppineet – on rajattu teoksen ulkopuolelle, kuten myös Stuppe- rich teki, eikä Erasmuselle ole löy- tynyt paikkaa muualla kuin kansiku- vassa. Molemmat edellisen kokoel- man esittelemät naiset, Argula von Grumbach ja Katharina Schütz Zell ovat sen sijaan mukana; reformaat- tion naiseen voi laajemmin tutustua Kirsi Stjernan suomeksikin ilmesty- neessä teoksessa *Reformaation nai- sia*.

Dingelin ja Leppinin toimittama kokoelma keskittyy Saksaan ja Sveit- siin. Puolet henkilöistä on kotoisin näistä maista, ja myös muut ovat opiskelleet tai vaikuttaneet refor- maation ydinalueilla: ranskalainen Guy de Brès, kroaatti Matthias Fla- cius, puolalainen Johannes à Lasco, liettualainen Andreas Volanus, skotti John Knox, espanjalainen Casiodoro Reina ja venetsialainen Pietro Paolo Vergerio. Pohjoismaiset reformaat- torit Olaus Petri, Peder Palladius ja Mikael Agricola olivat Wittenbergin maistereita. Valikoima on edustava, joskin Knoxiin ja William Tyndaleen rajoittuva Britannian osuus tuntuu

niukalta. Vanha Liivinmaa eli nykyiset Latvia ja Viro jäävät ilman edustajaa, samoin Islanti.

Kirjan artikkelit ovat 4–10 sivun mittaisia. Ne on useimmiten jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittää elämäkerran, toinen esittelee kuvatun henkilön kirjallisen tuotannon ja kolmas kertoo lyhyesti hänen jälkivaikutuksestaan. Jokaisen artikkelin päättää suppea bibliografia, joka koostuu henkilön tuotannosta – monien julkaisuista on valmiina tai tekeillä tieteellinen editio – sekä uusimmasta tutkimuksesta. Teos on huolellisesti toimitettu ja varustettu paikannimi- ja henkilöhakemistolla. Kuvituksena ovat aikalaismuotokuvat, yleensä puutai kuparipiirroksat. Ne on kuitenkin pienennetty postimerkin kokoisiksi, mikä tekee niistä epäselviä ja luo suttuisen vaikutelman. Kuvatekstit puuttuvat, mistä johtuen esimerkiksi Mikael Agricola esittävän Edelfeltin Dürerin tyyliä mukailevan puupiirroksen saattaa tulkita aikalaismuotokuvaksi.

Useimpien artikkelien tekijät tuntevat hyvin kuvattavansa. Melanchthonista kirjoittava Heinz Scheible on elämäntyönään selvittänyt tämän laajan kirjeenvaihdon. Geneven reformaattorista kirjoittaa Herman J. Selderhuis; tuore *Calvin Handbuch* on hänen toimittamansa. *Luther Handbuchin* toimittaja Albrecht Beutel on vastaavasti laatinut esityksen ensimmäisestä reformaattorista, Wittenbergin munkista ja professorista.

Alussa Luther oli yksin, kuten hän hieman ennen kuolemaansa muisteli. Yksinäiset eivät kuitenkaan tee vallankumouksia, eikä siihen riitä myöskään oikea oppi, tarvitaan myös kannattajia. Näitä hän sai pyytämättä ja tilaamatta, ja heitä esittelevä elämäkerrasto täydentää tulevan juhluvuoden kunniaksi ilmestyneitä ja ilmestyviä monia ja monenlaisia Luther-elämäkertoja ynnä hakuteoksia, joiden perusteellisuus ei jätä toivomisen varaa.

Teos muistuttaa, ettei reformaa-

tio ollut vain oppineitten sivistynyttä keskustelua tai korkeintaan ”joskus kunnioituksen puutteen osoittamista kuvia ja pyhäinjäännöksiä kohtaan” – näin tasapuoliseen ja kainoon sävyyn tuore ekumeeninen asiakirja kuittaa kuvainraastot. Monet hakuteoksen teologit saivat kyllä viettää oppineen hiljaista elämää, mutta he olivat vähemmistöä. Enemmistön osana olivat vaino, piileskely ja maanpako: milloin syytä siihen oli esivallan karkotus (Calvin, Bucer), milloin taas teologiset riitaisuudet (Karlstadt, Flacius).

Kaikki eivät kuolleet elämästä kyllänsä saaneena. Venäjän talvi uuvutti rauhanneuvottelijana toimineen Mikael Agricolan, Robert Barnes poltettiin roviolla, Guy de Brés hirtettiin, Balthasar Hubmaier poltettiin, Thomas Müntzer mestattiin ja nostettiin teilirattaan päälle, William Tyndale kuristettiin, Huldrych Zwingli kaatui sotapappina. Mikäli mukaan olisi kelpuutettu myös Englannin kirkon varsinaiset reformaattorit, olisi marttyyrien joukkoon saatu kaksi nimeä lisää. Henrik VIII mestautti Thomas Cromwellin, ja Henrikin tytär, kuningatar Maria, toimitti arkkipiispa Thomas Cranmerin parin sadan muun joukossa roviolle. Kuolemantuomion saivat myös Kustaa Vaasaa arvostelleet Ruotsin reformaattorit, mutta lempeä maanisa armahti heidät ja tyytyi tuntuviin sakkoihin.

Muutama hakuteoksen henkilö on vaikuttanut myös Suomen eli silloisen Turun hiippakunnan reformaatioon. Agricola ja Paulus Juusten kuuntelivat Lutherin ja Melanchthonin luentoja. Agricola suomensi molempien teoksia, lisäksi Johannes Bugenhagenia, Andreas Osianderia ja Kaspar Schwenckfeldiä. Wittenbergissä opiskellut Eerik Härkäpää kirjoitti kotiin yliopistossa 1549 riehuvasta Flaciuksen ja Melanchthonin riidasta. Juusten opiskeli yhdessä Martin Chemnitzin kanssa Königsbergin yliopistossa ja kuunteli Andreas Osianderia – jonka vaikutus ulottuu tästä elämäker-

ran kirjoittaneen Gerhard Müllerin mukaan uudempaan suomalaiseen Luther-tutkimukseen saakka.

SIMO HEININEN
PROF., PORVOO

JOUKO SIHVO JA JYRKI PAASKOSKI (TOIM.)

Inkerin kirkon neljä vuosisataa: Kansa, kulttuuri ja identiteetti. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2015. 339 s.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on ilahduttavalla tavalla toteuttanut perustehtävänsä ja olemassaolonsa tarkoitusta julkaisemalla Jouko Sihvon ja Jyrki Paaskosken toimittaman *Inkerin kirkon neljä vuosisataa* -teoksen. Kattava ja perusteellinen teos tulee tarpeeseen, kuvaa erinomaisesti Inkerin kirkon värikkäät vaiheet ja tarjoaa paljon ajattelemisen aihetta ja vertailukohtia myös Suomen ja Suomen kirkon historian harrastajalle. Ennen kaikkea se kuvaa Inkerin kansan identiteettiä ja sen muovautumista.

Mika Sivonen käsittelee artikkelissaan luterilaisuuden ja Ruotsin vallan tuloa Inkeriin. Erityisesti Ruotsin kruunun tavoitteet Sivonen kuvaa erinomaisesti. Artikkelissa olisi tosin voinut tehdä hieman enemmän vertailuja Suomeen. Myös Suomessa seurakunnat kärsivät monin paikoin Raamattujen puutteesta 1600-luvulla ja myös Suomessa piispan- ja rovastintarkastukset tehtiin yleensä talvisaikaan huonojen kulkuyhteyksien takia. Nämä seikat eivät kuvaa Inkerin takapajuisuutta siinä määrin kuin Sivonen antaa ymmärtää. Toinen hyvä vertailukohhta on Viro, josta Inkeriin tuli tietysti suoranaisia vaikutteitakin. Vaikka toimijat monessa tapauksessa olivat baltiansaksalaista väestöä, vaikutteet eivät varsinaisesti olleet saksalaisia. Siksi Sivosen tapa nimetä baltialaiset toimijat yksiselitteises-